

Osmanlı Tarihçiliğine Yön Veren Konuşmalar

Arif Bilgin, M. Bedizel Aydın

İstanbul, Kronik Kitap, 2021, 294 sayfa, ISBN: 978-625-7631-11-2.

Ayşenur OSKAN*

Osmanlı Tarihçiliğine Yön Veren Konuşmalar adlı eser, Arif Bilgin ve M. Bedizel Aydın'ın editörlüklerinde hazırlanmış kolektif bir eserdir. Kitap, Osmanlı Araştırmaları Kongresi'nin (OSARK) 2015'te Sakarya'da ve 2018'de Tiran'da gerçekleşen açılış konuşmalarının bir derlemesi olarak hazırlanmıştır. Bu metinler Tarih biliminin hususî alanlarında ihtisas sahibi olan birçok önemli yazar tarafından hazırlanmıştır. Eserde Abdülkadir Özcan, Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Yaşar Ocak, Ali Akyıldız, Berch Berberoğlu, Feridun Emecen, Gabor Agoston, İdris Bostan, Mehmet Akif Aydın, Michael Ursinus ve Nil Sarı'nın konuşmaları yer almaktadır. Yeni sayılabilecek bir vakitte, Nisan 2021'de yayınlanan eser, uzman birçok ismi bir araya getirerek Osmanlı tarihi araştırmalarının geçmişini ve bugünü tanıtmaktadır.

Yazarlar Osmanlı tarihinin kitabî kaynakları, harem çalışmaları, askeri tarih, deniz tarihi araştırmaları, şeriye sicillerinin önemi, iktisat tarihi, tıp tarihi gibi birçok konuyu ele almışlardır ve bu alanların hâlihazırda ne durumda olduklarını tespit etmişlerdir. Ancak eserin konu çeşitliliğinin yanı sıra en önemli özelliği, tespitlerle kalmayıp sonrasında yapılacak olan çalışmalar için yol göstermesidir. Kitabın aslında bir konuşma dilini metinleştirdiği düşünülecek olursa oldukça akıcı bir anlatım da sağlanmıştır. Kitap, giriş kısmıyla beraber 12 bölümden oluşsa da biz temel iki bölüme ayırabiliriz. İlk kısım başlı başına kitap editörlerinin hazırlamış olduğu giriş kısmı iken kalan on bir metni ise ikinci kısımda ele alabiliriz. Bunun sebebi, "Türkiye'de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Yirmi Yılı" başlıklı giriş kısmı, Osmanlı tarihi araştırmalarının 20. Yüzyılın son çeyreği ile son yirmi yılını geniş bir başlık etrafında ve

* Lisans, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi (aysenuroskan3@gmail.com)

bütüncül bir yaklaşımla sunmasıdır. Bu anlamda göz ardı edilemeyecek ve özellikle bakılması gereken bir bölümdür. Kitabın diğer kısmı ise mâlum alanlar hakkında konuşulanların derlemesi şeklindedir. Biz de bu değerlendirme yazımızda giriş bölümünü Osmanlı tarihi araştırmalarını daha iyi tanımak ve anlamak için hususen ele alıp, geriye kalan detaylı anlatımları özetleyeceğiz. Daha fazlasını ise okurlara bırakacağız.

“*Türkiye’de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Yirmi Yılı*” adlı giriş bölümünün oldukça emek verilerek hazırlandığı başlıklar, veriler ve tespitler doğrultusunda anlaşılmaktadır. Özel olarak Osmanlı tarihçiliğini ve tarih bilimini; genel olarak bütün akademik çalışmaları etkileyen, onların seyirlerinde ciddi sıçramalara sebep olan son yirmi yıllık gelişmeler açıklanmıştır. Buna sebep olan en önemli unsurlar, teknolojik ilerlemeler ve kurumsal gelişmelerdir. İnternetin 2000’lerde yaygın kullanımının başlaması ve kütüphanelerin dijitalleştirilmesi Osmanlı tarihçileri açısından ayrıca önemli bir gelişmedir. Veri tabanlarına kaydedilen yazma eserleri kullanım ve erişim kolaylığı yazarın ifadesiyle bir “veri madeni” oluşturmuştur. Anlaşılan o ki, Osmanlı tarihçileri bu madenleri keşfetmeye devam edeceklerdir. İSAM, Devlet Arşivleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün hazırlamış olduğu birçok projeye ve ulaşılan sonuçlara kitapta detaylıca yer verilmiştir.

Oktay Özel ve Gökhan Çetinsaya’nın hazırlamış oldukları makaleden alınan verilere göre 20. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı tarihçiliği akademik anlamda üç gelişme yaşamıştır: Arşivlerin yapılandırılması, yeni üniversitelerin ve tarih bölümlerinin açılması ve standartların yükselmesi.¹

Bu maddeler kitapta örneklendirilmiş ve değerlendirilmiştir. Buna göre, arşiv kadrosunun iyileştirilmesi ve üniversiteler ile bağının kuvvetlendirilmesi; 90’lı yıllarda başlayan birçok yeni üniversitenin kurulması ile gelen endişeler ve nitelikli çalışmaların bu endişeyi kısmen de olsa yersizleştirilmesi; artan yayınların getirdiği çok sayıda niteliksiz öğretim elemanları sorunu YÖK’ün dil konusunda şartları iyileştirmesi ile çözülmesi gibi değerlendirmeler yer almaktadır.² Türkiye akademisinin yaşadığı kadro, menfaat, intihal gibi sorunların getirdiği sistemsizlik örnekleri ile ciddi bir eleştiriye kapı aralanmaktadır. Çuvaldız ile yüzleşmek ve hakkaniyetli olmak ise bu sorunların çözümü için sergilememiz gereken duruşlardır.

Giriş kısmı için söyleyebileceğimiz son şey ise Osmanlı araştırmalarında konu çeşitlenmesini örnekler ile anlatması ve Osmanlı araştırmalarına yönelik ilginin seyrini tablolar ve grafikler eşliğinde sayısal veri olarak sunmasıdır. Osmanlı araştırmalarında artık daha sık gördüğümüz mikro tarihçilik örnekleri ile sosyal bir anlatıma yer verilmektedir. Bunlar dışında giriş bölümünde, kitapta yer alan metinlerin kısa bir tanıtımı da yapılmaktadır.

Abdülkadir Özcan’ın “*Osmanlılarda Tarih Yazımı: Türlerin Ortaya Çıkışı ve Bunlardan Yararlanma Yolları*” adlı konuşması, Osmanlı kitabı kaynaklarını birçok örnekle tanıtmakta ve Osmanlı’da tarih

¹ Oktay Özel, Gökhan Çetinsaya, “Türkiye’de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: Bir Bilanço Denemesi”, Toplum Bilim 91 (Kış 2001/2002), 8-38

² Arif Bilgin-M. Bedizel Aydın (Editörler), Osmanlı Tarihçiliğine Yön Veren Konuşmalar, Kronik Kitap, İstanbul, Nisan 2021, s.10-11

yazımının seyrini vermektedir. Kaynaklardan yararlanmak için eleştirmenin gerekliliğine dikkat çeken yazar, bu durumu sonuç kısmında şu cümlelerle açıklar: “*Bu kaynaklardan hakkıyla yararlanıp tarihe ışık tutabilmek için mutlaka ana kaynakların usûlüne uygun olarak yayımlanması gerekmektedir. Bunun için yegâne yol, yukarıda bahsedildiği gibi edisyon kritik yani tenkitli neşirdir.*” (s.70) Bu tenkitli metnin hazırlanma yöntemi bölüm içerisinde yer almaktadır.

Ahmet Yaşar Ocak’ın hazırladığı “*Modern Osmanlı Tarih Yazıcılığının Devasa Sorunsalı: Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*” bölümü, devletin İslâm anlayışını ve toplumda görünen İslâm’ı sınıflandırması açısından oldukça dikkat çekicidir. Yazar, bu alanda yapılan araştırmaların azlığına ve ancak son yirmi yıldır yavaş yavaş dikkat çekici olduğuna da vurgu yapmaktadır. Konuşmanın adından da anlaşılacağı üzere devletin ve toplumun İslâm’la kurduğu ilişkinin yeteri kadar aktarılmaması yazar için ciddi bir sorundur. Bu alanı cazip, karmaşık ve büyük bir karınca yuvasına benzeten yazar, bu karınca yuvasına girme cesaretinde olmamız gerektiğini vurgular. (s.72)

Ahmet Tabakoğlu “*Osmanlı İktisat Tarihi Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını*” isimli bölümüyle iktisat tarihi alanı için bir harita ortaya koymaktadır. İktisat bilimi ve ekonomi hayafidir. Yazar iktisat tarihinin de bu anlamdaki gerekliliğine dikkat çeker. Osmanlı iktisadı ve kapitalizm arasındaki ilişkiye de değinir. Şerhiye sicilleri, vakıf defterleri ve ruznamçeler bu alanın önemli birincil kaynaklarıdır. Bu kaynakların sayısal veriler doğrultusunda incelenmesi gerektiğini savunur.

İdris Bostan, “*Osmanlı Denizciliği: Dünü, Bugünü*” adlı bölümüne Osmanlı denizciliğine tarihçiler nezdinden dahi geç bir ilginin duyulduğunu ifade etmekle başlar. “...deniz tarihi araştırmalarını Osmanlı tarihinin diğer alanlarından ayrı, imparatorluk politikalarının ve devleti yönetme sisteminin dışında zannetmek tarihe bakış ve tarihçi algısının problemliliği ile alakalı olmalıdır.”(s. 91) Osmanlı’nın deniz hâkimiyeti yadsınamaz bir düzeydedir. Bu anlamda bize yol gösterecek olan arşiv belgelerini önemsemek gerekmektedir.

Kitapta askeri tarih ile ilgili iki bölüm vardır: Gabor Agoston’un “*Osmanlı Askeri Tarihi*” ve Feridun Emecen’in “*Klasik Dönem Osmanlı Askeri Tarihi Üzerine Yeni Bakışlar*” adlı bölümleri konuya açıklık getirmektedir. Gabor Agoston, askeri tarih alanında genel bir değerlendirme yapmaktadır. Yazar, yeni askeri tarih yazımına göre ordu-toplum ilişkisinin önemli bir konu olduğuna da değinir. (s. 135) Feridun Emecen ise askeri tarihin altında listeleyebileceğimiz bir başlık olan savaş tarihi üzerine özellikle durmuştur. Silahlardan, taktiklerden ve dolayısıyla askeri güçten bahsetmektedir.

Ali Akyıldız, “*Haremi ve Hanedanı Yazmak: Tespitler, Problemler Teklifler*” bölümünün adından da anlaşılacağı üzere Harem hakkında araştırma yapmanın zorluklarına birçok açıdan değinmektedir. Özellikle oryantalist bakış açısının mahrem bir yer olan Harem’e dair verdiği bilgilerin fantastik bilgiler olduğu söylenir. Bu alan için kaynak Osmanlı arşivleridir.

Nil Sarı’nın “*Osmanlı Tıp Tarihi Araştırmalarında Sorunlar*” adlı bölümü ise kitap içerisinde dikkat çeken bölümlerden biridir. Son zamanlarda araştırmacılar için ilgi odağı olan bilim tarihi alanının belki de en önemli sorunu o bilimde ve o bilimin tarihinde ayrı olarak belli bir uzmanlık gerektirmesidir.

Yazar burada tıp tarihi araştırmaları için de disiplinler arası çalışmalara önem verilmesi gerektiğini vurgular. Geleneksel tedavi yöntemleri ve günümüz tıp bilgisini kendi zamanında bırakır ve salt anlamaya çalışır. Bölümde tıp tarihi ile ilgilenen yabancı yazarlara karşı eleştiriler de mevcuttur.

Mehmet Akif Aydın'ın "*Osmanlı Araştırmalarında Osmanlı Hukukunun ve şer'iyye Sicillerinin nemi*" adlı bölümünde kadı tarafından tutulan şeriyye sicillerinin Osmanlı toplum yapısına ve ilişkilere dair birçok sosyal bilim dalı için veriler ortaya koyduğu anlatılmaktadır. Örneğin mahkeme kayıtları ile modern tarihçilerin eleştirdiği Osmanlı'da çok eşlilik meselesi açıklığa kavuşmaktadır. (s. 234- 235)

Micheal Ursinus'un oldukça farklı konusu doğrultusunda hazırladığı "*DeFTER Kayıtlarından Arazideki İşaretlere: Cleune'de (Görice, Livno, Bosna-Hersek) 16. Yüzyıldan Kalma Osmanlı Hudutnameleri zerine İşbirlikçi Araştırma*" metinde, hudutnamelerin araştırmalarda oldukça az kullanıldığını söyledikten sonra bu alan için önemli önerilerde de bulunur. Yazar, rnek olarak Kilis-Split sınırını seçmiştir ve uygulamalı bir anlatım oluşturmaktadır.

Kitapta yer alan son bölüm, Berch Berberoglu'nun "*On Dokuzuncu Yüzyılın Sonu ve Yirminci Yüzyılın Başlarında Orta Doğu'da Batı Sömürgeciliğinin Etkisi ve Osmanlı İmparatorluğu*" bölümüdür. Yazar, Osmanlı-Batı arasında yaşanan ticari gerilimlere ve Osmanlı'nın özellikle bugün Orta Doğu olarak adlandırılan bölgesinin bir hammadde kaynağı olarak görülmesine ve bugünü anlamayı da kolaylaştıran sömürgecilik faaliyetlerinin etkisine değinmektedir. Bu durum yazarın şu sözleri ile anlaşılabilir: "*19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden ve dağılmasından bu yana, Orta Doğu, Batı'nın önde gelen emperyalist gleri arasındaki mücadelenin merkezindedir.*" (s. 262)

Sonuç olarak, kitapta uzman yazarların birbirinden farklı konular hakkında ele aldıkları ufuk açıcı makaleler okumaktayız. Makalelerin birçoğunda Avrupa merkezli tarih yazımının eleştirisi mevcuttur ve bu tutum son zamanlarda uluslararası akademik çalışmalarda da sıklıkla tekrarlanmaktadır. Ancak yeni bir yol açabilecek olan eleştiriler kayda değerdir. Bu kitapta ele alınan başlıklar ve değerlendirmelerin buna hizmet ettiğini düşünmekteyiz. Bu düşüncemizi temellendiren en önemli husus ise kitaptaki her makalede hususen sonraki araştırmacılar için alana dair tasvirlerin ve tavsiyelerin bulunmasıdır. Osmanlı tarihçiliği üzerine araştırma yapmak isteyen genç akademisyenler için yol gösterici olan bu kitap, hâlihazırda Osmanlı tarihçiliği çalışan akademisyenler için de güncel ve derlenmiş bir eserdir.